

ROMANLARIN İKTİSADİ YETKİNLİĞİ: AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ADLI ROMANINI SABRİ ÜLGENER'İN FİKİRLERİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Mustafa Ercan Kılıç*

Gönderim Tarihi: 29.06.2022

Kabul Tarihi: 20.07.2022

Araştırma Makalesi/ Research Article

Doi: <https://doi.org/10.38009/ekimad.1137454>

Öz

Pozitif bilimle uğraşan insanlar, edebiyatçıları genelde hayalperest ve gerçekdışı olmakla yargılamaya meyillidirler. Buna karşılık edebiyatçıların ise pozitivist bilim adamlarını, ruhlarından arınmış, materyalizm sığılığında boğulmuş bir grup olarak kabul etmeye yatkın oldukları ifade edilebilir. Her iki bakış açısının, doğru kabul edileceği noktaları olmakla birlikte, bu farklı iki dünyanın insanların ittifak edecekleri hususların bulunabileceği de ihtimal dâhilindedir. Sonuç olarak amaç, hayatın sınırlarını açığa çıkarmak ise sınırları olan bu hayatın bir noktasında buluşacaklardır. Özellikle iktisat gibi bir sosyal bilim ile edebi bir eserin kesiştiği alanları keşfetmek, bu iki farklı bakış açısının, aynı mevzu üzerinde alternatif olmaktan ziyade tamamlayıcı bir tavır takınacağı mantıktan uzak değildir. Bir taraftan maddeyi tarif ederken diğer taraftan manayı anlamaya çalışmak bir bütünlük oluşturacaktır. Bu bütünlüklü çalışma problemlerin anlaşılmasında ve çözümünde rehberlik edecektir. Bu çalışma, bu noktada bir rehber olmak iddiasında olmaktan ziyade bir ilham oluşturma gayesiyle ele alınmıştır. Bir iktisatçı olan Sabri Ülgener'in fikirleri üzerinden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur isimli romanında, iktisadi keşifler yapılarak Türk toplumunun uzun zamandır süregelen irrasyonel davranışları ve durumları tespit ve tetkik edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabri Ülgener, Kültürel Ekonomi, Davranışsal İktisat, İktisat ve Edebiyat

Jel Sınıflandırması: Y9, Z1, Z11, Z13

ECONOMIC COMPETENCE OF NOVELS: READING AHMET HAMDİ TANPINAR'S NOVEL NAMED A MIND AT PEACE THROUGH SABRİ ULGENER'S IDEAS

Abstract

Researchers in positive sciences, often presume about authors or poets to be fantastic and unrealistic. Literary writers, on the other hand, tend to regard positivist scientists as a mob purged of their souls and drowned in the shallows of materialism. Although there may be points where these arguments will be accepted, it is possible that there will be points where people from these two different worlds will agree on. As a result, if the purpose is to reveal the secrets of life, they have to come across at some point of this limited life. Especially, exploring the areas where a social science such as economics and a literary work intersect is not far from the logic that these two different perspectives will take a complementary approach rather than being an alternative on the same subject. On the one hand, while describing the substance, on the other hand, trying to understand the meaning will create a unity. This holistic study will guide in understanding and solving economic problems. This study is handled with the aim of creating an inspiration rather than pretending to be a guide at this point. Through the ideas of Sabri Ülgener, an economist, in Ahmet Hamdi Tanpınar's novel named A Mind at Peace, economic discoveries will be made and the ongoing irrational behaviors of Turkish society will be tried to be detected and described.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Sabri Ülgener, Cultural Economics, Behavioral Economics, Economics and Literature

Jel Classification: Y9, Z1, Z11, Z13

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mercan.kilic@inonu.edu.tr

1.Giriş

Sosyal bilimciler açısından, farklı sosyal disiplinlerde araştırma yapmak, insanı ve toplumu farklı pencerelerden seyretmek, araştırmacının bakış açısını genişletecektir. Ancak bütün uzmanlık alanını disiplinler arası bir alana hasretmek akademik açıdan hem zahmetli hem de riskli bir durumdur. Zahmetli olması her disipline hâkim olma çabasından gelir. Risk ise eğer disiplinlerin inceliklerine nüfuz edilemezse ortaya çıkan araştırmanın, bilimsel değerinin düşük olmasıyla ilgili bir durumdur. Ancak disiplinin kendi içinde yaşadığı tıkanmalar ve tekrarlar araştırmacıyı bu zahmetli ve riskli yola kendiliğinden itecektir. Son yıllarda finans sektörünün aşırı büyümesi, teknolojik gelişmelerin insan emeğini değersizleştirilmesi, ekonometrik çalışmaların popüler olması gibi sebeplerden dolayı iktisattaki insan anlayışı ve gerçeklik arayışı ortadan kaybolmuştur. “İktisat, iktisat içindir!” anlayışı çalışmaların geneline yansımıştır. İnsanı, en azından bilgi kaynağı olarak, tekrar merkeze almayı isteyen araştırmacılar ise farklı arayışlara yönelmişlerdir. İnsan psikolojisini temel alan Davranışsal İktisat, insanın zihinsel yapısını inceleyen Nöro İktisat, kurumlar üzerinden toplumu araştıran Kurumsal İktisat bu arayışların neticesidir.

Edebi eserleri temel araştırma kaynağı kabul eden bir iktisadi anlayış ise son yıllarda merak uyandırmıştır. Edebiyat bir bakıma, hayatın kendisinin edebi biçimde kelimelere dökülmesi olarak kabul edilebilir. George Orwell’e (2014) göre satranç taşları insana ne kadar benziyorsa kelimeler de gerçek hayatı o kadar resmedebilir. Yine de iletişim kurarken en faydalı araç kelimeler olmaktadır. Günümüz iktisat bilimi anlayışında ise kelimelerden daha çok rakamlar ve grafikler kullanılmaktadır. Rakamların ve grafiklerin kelimelere göre daha objektif olduğu ve iletişimin daha anlaşılır olduğu iddia edilmektedir. Ancak her şeyi rakamlar ve grafiklerle tarif etmek mümkün müdür? Değildir. Bu noktada iktisatçılar rakamlar ve grafiklerle ifade edemedikleri konuları terk etmektedir. Güven, endişe, ümitsizlik, yorgunluk, yalnızlık, çaresizlik gibi başlıklar iktisadın alanına girmemektedir. Peki, böyle yalın bir iktisat problemlerin çözümüne bir fayda sağlamakta mıdır? Gustave Le Bon (2016) bilimin böyle bir vaatte bulunmadığını, bilimin insanlara sadece hakikati göstermek gayesi olduğunu belirtir. Peki, faydası olmayan bir hakikatin bilinmesinin bir ehemmiyeti var mıdır? Veya bu hakikatin keşfi için bu kadar zahmet neden çekilir? Ya da bu kadar yalın bir sahada yapılan çalışmalar hakikatin keşfedilmesi için yeterli olabilir mi?

Bu çalışma yukarıdaki sorulara bir cevap arama niteliğini taşımaktadır. İktisadi meselelere bakış açısı, değerlendirme yönüyle hem Ortodoks hem de Heteredoks iktisat anlayışını belli yönleriyle benimseyen ve modern iktisadın ilk Türk temsilcilerinden olan Sabri Ülgener ve bir edebiyatçı olmanın ötesinde bir düşünür olarak kabul edilen Ahmet Hamdi Tanpınar’ın fikirleri bu çalışmanın dayanak noktalarını oluşturacaktır.

Makalenin genel planına bakılacak olursa; bir sonraki bölümde romanların “bilimsel” açıdan bir analize kaynaklık etmesinin gerekçeleri kısa bir şekilde ifade edilecektir. Üçüncü bölümde edebiyat-iktisat alanında Türkiye’de yapılmış çalışmaların bir bölümüne değinilecektir. Bu bölümde Edebiyattaki İktisat adlı kitabın geniş bir incelemesi yer alacaktır. Dördüncü bölümde Sabri Ülgener ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hayatlarının benzer yönlerinden ve fikri benzerliklerinin tesadüfi olup olmadığından bahsedilecektir. Değerlendirme bölümü olan beşinci bölümde Tanpınar’ın Huzur isimli romanından alıntılar ile Ülgener’in farklı makale ve kitaplarından alıntılar karşılaştırmalı olarak yorumlanacaktır. Beş ayrı başlık altında ele alınacak bu değerlendirmeler makalenin analiz kısmını oluşturacaktır. Sonuç bölümünde ise edebiyat ve iktisat alanında çalışma yapmanın bazı mühim noktalarına değinildikten sonra çalışmanın ehemmiyeti ve amacına dair değerlendirmeler sunulacaktır.

2. Romanların Bilimselliği

Edebi bir eser aynı zamanda bir sanat eseri midir yoksa bilimsel nitelik taşıyan bir yapıt mıdır? Eğer sanat eseri olarak kabul ediliyorsa bu eserden bilimsel nitelik taşıyan bir bilgi elde etmek mümkün olur mu? Bu noktada, her şeyden önce bilgi dediğimiz nesnenin tek bir türü olmadığını belirtmek icap eder. Bilgi kelimesi köken olarak “bilmek” den geliyor. Bilmek denilen eylem ise bilmek istenilen nesne, eylem veya objeye yakın peyda etmek, bilişsel olarak yakınlaşmak manasına gelir. İnsan bilinmeyen şeyleri yabancı ve düşman olarak kabul ederken, bilgisi arttıkça o nesne veya olguya karşı ünsiyet peyda eder. Akıl ve duygular vasıtasıyla, nesneyi, nesnelere arası ilişkiyi anlama işine “bilmek” denebilir. Peki, kaç türlü bilgi vardır? Bilgi türlerini, enfüsi ve afakî olarak ikiye ayırmak gerekir. Afakî bilgi, insanın kendi benliği dışında kalan, görülen, tarif edilen nesnelere ve olaylar hakkındayken, enfüsi bilgi ise insan iç alemi olarak kabul edilen zihin, ruh ve beden etkileşiminden ortaya çıkan hal ve durumlarla ilgilidir. Deneysel bilgi, tarihsel bilgi veya hukuk bilgisi afaki bilginin altında yer alabilir. Bu tür bilgiler test edilebilir, belgelenebilir özelliklere sahiptir. Diğer taraftan, enfüsi bilgi kişinin iç dünyasında beliren dalgalanma, değişim ve örüntülerdir. Bu ifadelerle bakarak afaki bilginin daha objektif ve gerçeğe yakın olduğu zannı ortaya çıkabilir. Ancak hakikat bunun tam tersidir. Enfüsi bilgi, kişinin gerçekliğinden daha emin olduğu, zahirinden ziyade batınına hâkim olunan derinlikli bilgidir. Bununla birlikte enfüsi bilginin diğer insanlara ifade edilmesi ve anlaşılır hale getirilmesi çok daha zahmetlidir. Bunu yapabilen insanlar, büyük mütefekkir, usta edebiyatçı, âlim gibi sıfatlarla yâd edilir. Tarih, birçok başarılı bilim adamını kayda geçerken büyük edebiyatçı, usta yazar tabirlerine mazhar olan yazar sayısı oldukça azdır (Bu durumun bir sebebi de afaki bilgi, birbirini tamamlayıcı, destekleyici konumda iken, enfüsi bilginin özgün ve bir derece bağımsız olmasıdır).

Dilman (1983) Dostoyevsky hakkındaki bir makalesinde roman bilgisiyle bilimsel bilginin karşılaştırmasını şu şekilde yapmaktadır: “Freud’un vaka hikâyeleri gerçek kişiler hakkında betimlemelerdir; onlar Freud’un tek tek hastaları gözlemleyişinin kayıtlarıdır. Oysa Dostoyevski’nin romanları hayal gücünün eseridir. Ancak onlar genel olarak insan ruhu hakkındadır. Vaka hikâyeleri... Materyalin kayıtlarıdır. Oysa romanlar... Ruh incelemesidir.” (Kaygı, 2021:18-19)

Lukacs (1977) ise romanlarda saklanmış bilginin tarifini şu şekilde yapmaktadır: “Tolstoy’un dünyasının derin gerçekçiliği son derece karmaşık farklılaşmış bir dünyayı gösterdiği halde... Bütün insani kaderlere uygun ve birleşik bir temel olduğunu açıklığa çıkara bilmesidir...” okuyucu ya da seyirci, Gogol’un çizdiği gerçekçi tabloları okur ya da seyrederse kendi yaşamının gizli hakikatlerinin, gizli anlamının ya da gizli anlamsızlığının ortaya çıktığını dehşetle görür” (Kaygı, 2021:17).

Descartes’in, Yöntem Üzerine Konuşma adlı eseri bilim dünyasında çığır açan bir eser olarak kabul edilir. Ancak bu eseri daha çok bilimle uğraşan (hassaten sosyal bilimciler) kişiler okuyup incelemişlerdir. Toplumun büyük bir kesiminin böyle bir eserden haberi olmamıştır. Oysa benzer dönemde yaşamış olan Cervantes’in Don Kişot adlı eserinin 7’den 70’e her yaştan, çiftçilikten akademisyenliğe hemen her meslekten insanlar okumuşlardır. Toplumların pek az bir kısmı Don Kişot adlı eseri duymamış veya okumamıştır. Dolayısıyla, denilebilir ki enfüsi bilgi subjektif görünmesine rağmen ve ifade etmesi çok zor olmakla birlikte toplum üzerinde doğrudan bir etkiye ve evrensel bir dokuya sahiptir. Afakî bilgi ise daha objektif kabul edilmesine rağmen toplum üzerindeki etkisi dolaylı ve kısmidir. Bir diğer söylemle edebi bir eser toplumun her kesimine hitap edebilirken iktisadi bir çalışma esas olarak firma sahiplerine, idarecilere ve bilim dünyasına hitap etmektedir. Bu noktada objektif veya subjektif olmanın da çok ehemmiyeti kalmamaktadır. Asıl mühim olan toplumu ikna edebilmek, hislerine nüfuz edebilmektir.

3. Edebiyat – İktisat Literatürü Üzerine Bir İnceleme

Türkiye’de edebiyat ve iktisat araştırmaları söz konusu olunca önde gelen isimlerden biri Mustafa Özel’dir. Yakın zamanda çıkarmış olduğu 4 farklı kitap (Roman Diliyle İktisat (2018), Roman Diliyle İş Hayatı (2018), Roman Diliyle Siyaset (2019) ve Romanperver İktisatçı (2019)) ile edebiyatın sosyal bilimler açısından kıymetini ortaya koymaya çalışmıştır. Özel, “Romanlar kapitalizmin röntgen cihazıdır” şeklindeki ifadesiyle, bugünün dünyasını anlamının yolunun edebiyattan ve özellikle romandan geçtiğini vurgular. Modernliği “üç kâğıt” olarak tanımlayan Özel, kâğıt paranın kapitalizmin temelini, gazetenin ulusun temelini, romanın da bireyin temelini oluşturduğunu savunur. Dolayısıyla, romanlar anlaşılmadan bireyin yani bugünün “insanın” anlaşılamayacağını iddia eder. Bir iktisatçı olan Özel bu iddiasında o kadar ileri gider ki, iktisat derslerin de roman okutulmasını, lisansüstü programlarda tez yerine roman yazılmasını teklif eder (Özel, 2019:13).

Türk edebiyatçıları içerisinde iktisat bilimi açısından Ahmet Hamdi Tanpınar’ın özel bir yeri bulunmaktadır. Tanpınar, hemen her eserinde Türk toplumunun iktisat anlayışına, iktisadi olarak gelişmemenin bazı nedenlerine değinmiştir. Bu bağlamda Zekai Özdemir’in, Ahmet Hamdi Tanpınar: Hesap-Kitap İş (2021) isimli kitabı, Tanpınar’ın bütün eserlerini kapsayan kapsamlı bir çalışmadır. Hesap-Kitap İş isimli kitapta ilk bölümde Tanpınar’ın romanları, ikinci bölümde ise hikayeleri ele alınmıştır. Her eser tetkik edilirken önce eserlerin, özellikle de iktisadi meseleleri konu edinen bölümleri alıntılanarak, geniş özetleri verilmiştir. Kısmi çıkarımların dışında her bölümün sonunda genel çıkarımlar yapılmıştır. Her ne kadar kitabın geneli iktisadi konuları ele alsada yapılan çıkarımlar da Tanpınar’ın siyasi ve sosyolojik fikirleri de mevzu bahsedilmektedir. Ayrıca, kitabın Giriş bölümünde, Özdemir “Türkiye’de bütün edebiyatçılar Tanpınar’ı, bütün iktisatçılar ise Sabri Ülgener’i yazmak istemişlerdir. Aslında ikisini de yazmak gerekir.” ifadesiyle bu makale çalışmasının gerekliliği hususunu belirtmiştir. (Özdemir ve Korkmaz, 2021).

İktisat ve edebiyat çalışmaları, bilimsel yönü tartışmalı olduğu kadar zahmetli bir uğraş olarak da görüldüğünden literatürde pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Türkiye’de bu alanın önemli temsilcilerinden biri olan Çinla Akdere ve Derya Güler Aydın’ın derleyici ve yazar olarak katkı sağladığı Edebiyattaki İktisat adlı kitap çalışması 13 farklı bölümden oluşan özgün bir çalışma olmuştur. Bu 13 farklı bölüm de Milli İktisat ve Edebiyat: Bir Zamanlar Türkiye’de, Dünya Klasikleri, Kapitalizm, Sosyalizm ve Ötesi, Modernizmin Kırılıp Dökülen Dünyası ile Kurumsal İktisat ve Roman Karakterleri olmak üzere dört farklı başlık altında toplanmıştır. Her bölümün farklı yazar veya yazarlar tarafından kaleme alındığı bu kitap aşağıdaki tabloda içerik ve bulgu yönünden iktisadi-edebi bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Tablo 1: Edebiyattaki İktisat Adlı Kitabın Bölümlerinin Müstakil Değerlendirmesi

BÖLÜM ADI	YAZAR(LAR)	BÖLÜMÜN DEĞERLENDİRİLMESİ
1930’lı Yıllar Türkiye’sinde İktidar Mücadelesi, İstanbul Burjuvazisi ve Lüküs Hayat	Oktar Türel	Kitabın bu ilk bölümünü üç ana kısma ayırabiliriz. 1923-38 Türkiye Ekonomisi ve kalkınma politikaları, Türkiye’de Osmanlı’dan başlayarak ilk tiyatro ve operet çalışmalarının tarihsel gelişimi, Lüküs Hayat adlı operet ya da müzikalin iktisadi yönden değerlendirilmesi. İlk olarak bildiri olarak sunulan bu çalışma sonradan genişletilmiştir. Belki bu sebeple bölümler arası uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Aslında bu kitabın genel muhtevası düşünülecek olursa ikinci bölümün bazı kısımları ile üçüncü bölümün yeterli olabileceği düşünülebilir. Çalışmanın genel konusu özetlenecek olursa batılı ülkelere benzer bir gelişme yolu izlemek isteyen Cumhuriyetin ilk kadroları bu gelişmenin bir parçası olarak sanat hayatını da batıyı taklit ederek oluşturma çabasına girişmişlerdir. Ancak çoğunlukla başarısız olan bu denemeler nadiren de olsa uzun ömürlü çıktılar ortaya koymuştur. Lüküs Hayat isimli bu müzikalin neden uzun ömürlü olduğunu değerlendiren yazar, başarılı müzikleri ve zengin olmak gibi popüler bir arzunun dillendirilmesi dışında, zamanın ekonomik yapısının sosyal yapıda

		meydana getirmiş olduğu dejenerasyonun güzel bir tasviri olduğunu müzikalin içeriği üzerinden açıklamaktadır.
Milli İktisat, Kapalı Ekonomi ve Kapalı İktisat: Selim İleri'nin Bir Yapıtını İktisatla Okumak	Eyüp Özveren	Yazar bu bölümde Selim İleri'nin, ilk basımı 2007 yılına ait "Kapalı İktisat" isimli roman-öykü karışımı bir eserin iktisadi nazarla ele almaktadır. Giriş kısmında farklı romanlardan örneklerle bir romanın iktisadi yönden üç farklı şekilde ele alınabileceğini [eserin yazıldığı dönemin izlerini taşıması (realite), dönemin iktisadi düşüncelerini yansıtması (efkâr-ı umumiye), iktisadi fikir ve modellerin deneysel bir yaklaşımla canlandırılması (projeksiyon ya da simülasyon)] belirttikten sonra bu çalışmada üç yöntemin de uygulanacağını ifade edilmektedir. Ki çalışmanın bütününde de bu üç yöntem anlaşılır biçimde kullanılmıştır. Sonraki alt başlıkta yazar kitaptan alıntılar eşliğinde kitabın konusunu, karakterleri özellikle iktisadi yönleriyle açıklamaktadır. Ancak mesele ilerledikçe yazarın edebiyat alanında da yeterince bilgi sahibi olduğu ve hatta çalışmanın bir edebiyatçı tarafından hazırlandığı algısı oluşmaktadır. Çünkü yazar çalışmanın bir bölümünde Kapalı İktisat adlı eserin bir edebiyat akımının denemesi olarak lanse ettikten sonrası bu akımların öncülerini ve amaçlarını uzun uzun anlatmaktadır. Bununla birlikte çalışma bir bütün olarak bir edebi eser şeklinde kurgulanmış gibi başlıklar arası geçişler şaşırtıcı şekilde hissedilmemektedir. Bölümün iktisadi olarak değindiği genel konu ise Büyük Buhran sonrası Türkiye'de başlayan, Liberal Ekonomi karşıtlığının da bir neticesi olarak, Kapalı Ekonomi ya da Milli İktisat arayışının hüsrana sona erişinin, karakterin kendi hayatından gerçekçi bir hikâyeye başlayıp daha sonra kurgusal bir fanteziye dönüşmesi üzerinden açıklanmasının iktisadi bir betimlemesidir.
Kul-Şair'den Derviş Şair'e: Hem Parasız Hem de Yatılı Cumhuriyet	İbrahim Korkmaz	Bu bölümde yazarın bir iktisatçı olmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Her ne kadar bölüm içerisinde bazı iktisadi tartışmalar yapılsa da kullanılan terminolojinin farklı bir disiplinden nebean ettiği anlaşılmaktadır. Bölüm iktisadi bir tartışmayla başlayıp bitse de bölüm sonunda akılda kalan başlıklar şairin konumu, poetik-politik duruşu, şiirin üretilmesi, şiirin gerçekliği türünden daha çok edebiyatı ve edebiyatçıyı ilgilendiren konulardır. Bununla birlikte şairin 19. ve 20. yüzyılda geçirmiş olduğu değişimi iktisadi yönüyle ele alınmış olması farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle şairin bir üreten olarak değerlendirilmesi, emek süreci, monopson bir piyasadan monopolcü rekabet piyasasına geçişi (iktisadi terimler kitap içerisinde kullanılmamıştır) ilgi çekici başlıklar olmuştur.
17. Yüzyıl Fransız Klasiklerinden , Smithyen Ekonomi Politğe "Karakter" ve Analizi	Metin Sarfati	Yazarın daha önceki araştırmalarının güncellenmiş veya genişletilmiş yeni hali denebilir. Özgün bir çalışma olmakla birlikte yeni bir çalışma değildir. Ayrıca bölüm içerisinde bazı konuları çok defa tekrar ettiği için sürekli aynı yeri okuyormuş hissi uyanmaktadır. Yazar düşünsel olarak edebiyat ve iktisadın bir zamanlar iç içe olduğundan yola çıkarak meseleyi 17. Yüzyıla kadar götürmektedir. Bir asır sonra iktisadın, ayrı bir disiplin olarak kurucusu kabul edilen Adam Smith'in ortaya çıkmasından önce Avrupa'da insan, semavi dinler ve ahlak üçgeninde yaşanan değişimi Fransız hümanistleri özelinde ve özellikle Jean de La Bruyère ve onun Karakterler isimli eseri üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Semavi dinlerin Avrupa'da düşünce üzerinde etkisinin azalması, insanın "ben" olarak ortaya çıkması ve merkeze gelmesi, ahlakın yeniden yapılandırılmaya çalışılması Smith öncesi Avrupa'nın genel durumudur. Zaten Adam Smith'in ilk kitabı Ahlak Kuramları üzerinedir. Smith kendini bir iktisatçı olarak değil "belleslettres" (yani bir edebiyatçı- filozof manasında) olarak tanımlamaktadır. Yazar Smith'in kurucu olarak "ekonomik insan" ın sistematik bir analizini başlatmış olsa da bugünkü "Homo economicus" anlayışından uzak olduğunu da vurgulamaktadır.
Kapitalizmde İnsanlıktan Çıkmanın	Derya Güler Aydın	Yazar, bu bölümde Jack London'un Uçurum İnsanları adlı romanını, Karl Marks'ın kapitalist sistemi tanımlarken kullandığı dört unsur üzerinden değerlendirmektedir. Bu unsurlar, piyasaya yönelik üretim, üretim araçlarının

Hikayesi: “Uçurum” İnsanları		özel mülkiyeti, emeğin metalaşması ve rasyonelite olarak belirtilmiştir. JackLondon’un kısa bir özgeçmişi ve romanın kısa bir özetinin de sunulduğu bölüm, Marks’ın tanımladığı dört unsur ile ilgili kitaptan alıntılar ve kısa değerlendirmeler şeklinde ilerlemektedir. Sonuç olarak bölümün üzerinde durduğu nokta kapitalist sistemin insanı doğaya ve kendine (veya topluma) yabancılaştırması, böylece insanlıktan uzaklaştırması ve bu durumun romandaki usta betimlemelerle dikkat çekici hale geldiğini ifade etmesidir. Son bir önemli nokta ise kapitalist sistemdeki “yabancılaşan” insan için, JackLondon’un farklı bir dil kullanmasının üzerinde durulmasıdır.
Edebiyat ve İktisat İlişkisinin George Orwell’in Eserleri Üzerinden Kurulması	Adem Levent	Bu bölümde yazarın amacı George Orwell’in Hayvan Çiftliği ve 1984 isimli romanlarının iktisadi açıdan değerlendirilmesi olmuştur. Bu iki eser, yazılma gayeleri açısından da zaten birçok siyasi, sosyolojik ve felsefi araştırmalara konu edilmiştir. Ancak yazarın da belirttiği üzere salt iktisadi yönden analizine pek rastlanmamıştır. Yine yazarın vurguladığı bir diğer nokta ise edebiyat ve iktisat araştırmalarında, alekser konu kapitalizmin toplum ve insan üzerinde meydana getirdiği etkiler üzerine odaklanmaktadır. Oysa bu çalışma özelinde konu, sosyalizm ve eleştirisi olmaktadır. Hayvan Çiftliği ve 1984 romanları sırasıyla alıntılar üzerinden (Marks ve Lenin’in görüşleri de dahil edilerek) değerlendirildikten sonra, yazar George Orwell’in sosyalizm eleştirisini, Friedrich A. vonHayek ve diğer Avusturya Okulu iktisatçılarla karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Yazarın ulaştığı temel argüman ise eşitlik ve adaletin (yani ne salt sosyalizm ne de ne salt liberalizm) aynı anda olmasının bir ütopya olduğu sonucudur. Özgün bir bakış açısıyla ele alınan çalışmanın, konunun ve ulaşılan sonucun kapsamı düşünüldüğünde eksik ve yetersiz olduğu izlenimi edinilmektedir.
AlekseyAleksandroviç’in Kulakları: 19. Yüzyıl Rusyası’ndan İnsan Manzaraları	Bahar Araz Takay	Yazar bu bölümde Lev Tolstoy’un ünlü romanı AnnaKarenina’nın bir aşk romanı olmaktan çok öte bir eser olduğunu ispat edercesine 19. Yüzyıl Rus insanı ve toplumu üzerine yapılan tespitleri iktisadi açıdan incelemektedir. AnnaKarenina ve Vronski arasında tren istasyonunda yaşanan etkileşimin bir benzeri, Rusya ve sanayi arasında demiryolu inşası üzerine yaşanmaktadır. İki durumun da akıbeti pek hayırlı olmamıştır. Romanda bu iki öykü paralel bir şekilde anlatılmaktadır. Birinci öykü Rus aristokrasinin yaşamında izler sunarken, ikinci öykü Rus köylüsünün durumunu ortaya koymaktadır. Tolstoy, Rusya’nın Batı Avrupa ülkelerinin iktisadi gelişimini körükörüne taklit etmesinin o günün Rusya’sında meydana getirdiği zararları bir taraftan tarif ederken diğer taraftan yapılması gerekenleri Levin karakteri üzerinden açıklamaktadır. Tolstoy’un sade bir edebiyatçı olmanın ötesinde, bir düşünür olduğunu ispat eden başarılı bir çalışma olmuştur.
Ernest Mandel’in Hoş Cinayeti’nde Polisiye Roman Eleştirisi	Mehmet GürsanŞenalp – Esra Şengör-Şenalp	Post-modern dönemin oldukça ilgi çekici bir edebi tür olarak bilinen polisiye romanların, iktisat analize konu olması ilk bakışta anlamsız görünmektedir. Konunun birde Marksist iktisatçı Ernest Mandel üzerinden değerlendirilmesi oldukça zorlama bir çabanın habercisi konumundadır. Ancak bölüm şaşırtıcı biçimde başarılı bir analiz sunmaktadır. Analiz içerisinde sunulan ilişkiler her ne kadar dolaylı bağların bir neticesi olsa da bu bağlar oldukça etkin olarak sunulmuştur. Çalışmanın giriş kısmında Marks’ın kendisi de dahil olmak üzere Marksist liderlerden ve yazarlardan edebiyat ve sanatla olan ilişkileri hakkında somut örnekler verilerek iktisat ve edebiyat araştırmasının haklı bir arayış olduğu vurgulanmaktadır. İkinci olarak polisiye romanların, değişen üretim koşulları ve yaşam şartlarına göre gelişimi tarihsel olarak anlatılmaktadır. Yazarların da belirttiği üzere bu çalışmada, bu tür eserlereolan “talep”in incelemesi yapılmaktadır. Bir diğer değişle iktisadi gelişmelerin, “ne tür bir polisiye roman?” talebi üzerindeki etkisi ortaya konmaktadır. Son kısımda ise Ernest Mandel’in Hoş Romantik isimli polisiye roman eleştirisi üzerinden, değişen üretim koşulları içerisinde şekillenen bireyin durumu, burjuva sınıfının durumu ve polisiye romanların karakter ve kahraman değişimleri iç içe olarak

		tahlil edilmektedir.
İktisat ve Edebiyat İlişkisi, Zihinselmekansız Hikâye Anlatımı ve Düşündürdükleri: Görelizaman Hikâye Anlatımı ve Geçmişgelecek	Metin Arslan	Çalışmanın başlığını gördükten sonra, okuyucu salt bir iktisat ve edebiyat anlatısı beklerken şaşırtıcı bir başlangıç oluyor. Marks, Newton, Kant, Hegel, Platon, Pisagor, Descartes ve diğerlerini çalışmanın sadece tek bir sayfasında görünce başlığı tekrar kontrol etmek ihtiyacı doğuyor. Çalışma, aslında büyük bir çalışmanın özetinin özeti tadında her cümlede öz çıkarımlar, büyük düşünürlere atıflar şeklinde ilerlerken iktisat-edebiyat ilişkisine nasıl gelinecek şüphesi uyanıyor. Aslında yazar, farklı disiplinlerin felsefik ve metodik ilerleyişinin birbirine ne kadar benzediğini açıklamak adına, meseleyi tarihsel olarak en başından alıp bugünün dünyasına getiriyor. Diğer taraftan da düşünce, yazı, konuşmak, madde ve maddeler arası ilişkilerin epistemolojik ve ontolojik açıdan tartışmasını yapıyor. Birçok düşünürü atıfta bulunsa da yazarın üzerinde en çok durduğu konu Kant'ın temsil ettiği Varlık felsefesi ile Hegel'in temsil ettiği Oluşum felsefesinin, Derrida'nın yapıçözümçülük sentezinde buluşmuş olmasıdır. Bu yakınsamanın hem birbiriyle zıt olarak kabul edilen farklı İktisat okulları ve hem de farklı Edebiyat akımları için benzer şekilde geliştiğini ifade etmektedir. Yazar, iktisat-edebiyat ilişkisine ise son bölümde değiniyor. Burada “özne” si olmayan modernist zihinselmekansız anlatımın yapıçözümçülük sonrası değerini kaybettiğini, görelizaman anlatımın yeniden revaç bulduğunu ve böylece gelecekte edebi eserlerin iktisadi araştırmalara kaynaklık edeceğini vurgulamaktadır. Bu kadar kısa bir yazıda, bu kadar birbirinden farklı görünen konuların ele alınması, yazarın, bir sosyal bilimciden ziyade bir mühendis edasıyla bir çipin içine bütün bilgileri aktarmasına benziyor.
Azizler ve Alimler ya da İktisadın Postmodernizmle İmtihanı	Hüseyin Özel	Bir önceki bölümün sadeleştirilmiş ve basite indirgenmiş ve hatta biraz da bu yüzden gereğinden fazla uzatılmış bir versiyonu gibi durmaktadır. Bu bölümün en ilgi çekici yanı seçilen roman ve konusu olmaktadır. Çalışmanın uzatılmış kısmı iktisadi tartışmanın salt iktisadi bir tartışmaya dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Burada çalışma tüm özgünlüğünü kaybetmekte ve genel geçer yargıların aktarılmasına dönüşmektedir. Sonuç bölümünde romandaki belirsizlik ile iktisat bilimindeki belirsizlik arasında kurulan bağlantı geç kurulmuş bir bağlantı olarak etkisini yitirmektedir. Çalışma edebiyattaki iktisat düzleminden iktisadi bir düzleme kaymıştır. Genel konudan bahsedilecek olursa neo-klasik iktisadın, postmodernizm anlayışını nasıl kendisine kalkan olarak kullandığını tarif etmeye çalışmaktadır. Romandan alıntılar kısmında da yazarın üzerinde durduğu konu, postmodernizmin oluşturduğu çokluk ve belirsizlik anlayışı ve her fikrin doğruluk payının olabileceği ve bu nedenle hayat hakkının olması gerekliliğidir. Yazarın çıkarımlarından önemli bir nokta ise neo-klasik iktisadın içsel bütünlüğünü (akılcılık ve bireycilik) muhafaza edip yeni fikirleri kendi bünyesine alt başlık olarak eklemelerken (evrimsel iktisat, ekonofizik vs.), karşıt fikirlerde olan ekollerin neo-klasik araçları kullanma yoluna gitmesinin (Analitik Marksizm, Rasyonel Seçim Marksizm vs.) büyük bir yakınsamayı doğurmasıdır. Bu durum da neo-klasik iktisadın, ana akım iktisat olarak devamlılığını sağlayan bir yol açmıştır.
Şövalyelerden Halk Düşmanlarına İrrasyonel Kahramanlar	Alp Yücel Kaya – M. Erdem Özgür	Bu bölümde Orta Çağ'dan günümüze kahramanlık anlayışının nasıl değiştiği ele alınıyor. Bu haliyle bakıldığında iktisat ile ne gibi bir alaka kurulduğu şüphesi uyanıyor. Ancak bugünün kahramanı, “girişimci burjuva” olarak kabul edilirse resim başkalaşıyor. Bir de bu resme Schumpeter ve rasyonellik eklenirse tartışmanın iktisadi yönü ağırlık kazanıyor. Roland'ın Türküsü (8. Yüzyıl) adlı destan ve Bir Halk Düşmanı (19. Yüzyıl) adlı oyun bu tartışmaya ışık tutan iki eser olarak seçilmiş. Bu iki eserde “irrasyonel” kahramanlara gösterilen değer ve gördükleri muamele, Schumpeter'in rasyonellik, girişimci ve yaratıcı yıkım kavramları ile aynı potada ele alınıyor. Bazı noktalarda zorlama çıkarsamalar ve bazen de iktisadın dışına çıkmalar olsa da çalışma, bir bütünlük içerisinde ve anlaşılır şekilde ilerlemektedir.

Kurmaca Dünyayı Gerçek, Gerçek Dünyayı Kurmaca Kişilerle Anlatmak: John DosPassos'un Büyük Para'sında Thorstein Veblen	Çınla Akdere	Oldukça uzun olan bölüm, birçok alt başlıktan oluşuyor. Bu alt başlıklar sırasıyla kurgu ve gerçeğin ilişkisi, DosPassos'un hayatı ve eserleri, DosPassos'un edebi tarzı, bu tarzın oluşma hikayesi, diğer sanat dallarından örnekler, DosPassos'un A.B.D. adlı üçlemesi, bu eserin üzerindeki Veblen etkisi, DosPassos'un hayatında Veblen'in yeri ve önemi, Büyük Para adlı eserin Veblen'in fikirleriyle incelenmesi şeklinde sıralanabilir. Yazar başlıklar arasında başarılı bir geçiş sağlamaktadır. Oldukça ilginç konulara değinen çalışma, farklı konularda öğretici bir yapıya bürünmektedir. Bununla birlikte çalışma 20. Yüzyıl başındaki Amerika'nın tarihi ile çok temas halinde olduğundan (Her ne kadar bu durum seçilen eserle ilgili olsa da) çalışma evrensel bir çıkarım yapmakta zorlanmaktadır. Evrensel bir dile ulaşmak adına, çalışmanın son kısımlarında Türkiye'de yapılmış çalışmalara atıfta bulunsa da bu geçişler, empati kurulmasına yardımcı olmamaktadır. Çalışma içerisinde çok fazla tanınmış isim, karakter ve olaya değinildiğinden çalışmanın temel argümanından bir kopma yaşanmaktadır. Gerçeklik mi kurmacadan, kurmaca mı gerçeklikten doğar tartışması çalışmanın sonunda ikna edici bir düzeye ulaşmamaktadır. Bunun bir sebebi de çalışmanın son bölümünde, uzun bir şekilde ele alınan mühendislik ideolojisi ve sınıf tartışmasının esas konudan saptırmasıdır. Seçilen eserin özgünlüğü çalışmaya yansıdığı gibi, romandaki tarihsiz tarih(yazarın belirttiği üzere) anlatımı çalışmayı belirsiz bir düzleme taşımaktadır.
Firma Nasıl Var Olur? Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Üzerinden Kurumların Ortaya Çıkışına Dair Bir İnceleme	Erkan Erdemir	Klasik bir makale formatında hazırlanmış bu bölüm, bir kurumsallaşma örneği olarak "Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün, kurumsal iktisat literatüründe geçerli olan kurumsal kodlar üzerinden değerlendirilmesi üzerine bina edilmiştir. Bölümünü önemli bir kısmında kurumsal iktisat teorisi anlatılmaktadır. Çalışma iktisadi olarak başarılı bir analiz ortaya koysa da "edebiyattaki iktisat" literatürü açısından yeterli bir özgünlüğe ve derinliğe sahip değildir. Edebiyat-iktisat ilişkisi kısa ve yüzeysel olarak tartışılmıştır. Analiz bölümünde Saatleri Ayarlama Enstitüsü yerine gerçek bir kurumun kuruluş süreci ikame edilse çalışmanın bütününde önemli bir değişiklik olmayacak kadar iktisadi bir çalışma olmuştur.

4. Sabri Ülgener ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatlarının Ortak Yönleri ve Ortak Fikirleri Üzerine Bir İnceleme

Tanpınar 1901 senesinde bir Kadı'nın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babasının mesleğinden dolayı sık sık göç eden Tanpınar, çocukluk ve gençlik dönemlerini Ergani, Sinop, Kerkük ve Musul gibi imparatorluğun farklı bölgelerinde geçirmek zorunda kalmıştır. Farklı kültür ve coğrafyalarda yetişmek, Tanpınar'a büyük bir düşünce genişliği ve zenginliği kazandırmıştır. 1919 yılında yüksek ilim tahsili için İstanbul Üniversitesi (o zamanlar Darülfünun olan) edebiyat fakültesine kayıt yaptırmıştır. Hocaları Yahya Kemal, Rıza Tevfik, Necib Asım gibi usta edebiyatçılar olurken, sıra arkadaşları Hasan Ali Yücel, Ahmet Kutsi Tecer, Necip Fazıl Kısakürek gibi geleceğin önemli ilim şahsiyetleri olmuştur. Böyle bir ortamda tahsilini tamamlayan Tanpınar, öğretmenlik hayatı boyunca da Erzurum, Konya, Ankara ve İstanbul gibi farklı şehirlerde görev yapmıştır. Daha sonra milletvekilliği, müfettişlik gibi görevlerde bulunan Tanpınar, 1949'dan vefatına (1962) kadar İstanbul Üniversitesi'nde akademisyen olarak kalmıştır (Tanpınar, 2020:4).

Öte yandan Sabri Ülgener ise 1911 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Mehmet Fehmi Ülgener, Cumhuriyet dönemi din âlimlerinden ve aynı zamanda ilk İstanbul müftüsüdür. Anne tarafından ise Kazım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy, Nazım Hikmet, Mehmet Ali Aybar ve Oktay Rıfat Horozcu gibi önemli şahsiyetlerle yakın akrabalığı bulunmaktadır. Küçük yaştan itibaren babası ve babasını meslektaşları vesilesiyle Şer'i ilimler tahsil etme fırsatı elde etmiş ve bu dönemde Arapça ve Farsça dillerinde ilerlerken zamanda güzel yazı sanatında eğitim görmüştür. 1932 yılında İstanbul Üniversitesi'nde (o zamanlar Darülfünun olan) Hukuk eğitimi tahsiline başlamıştır. Mezun olduktan sonra önce Hukuk Fakültesi iktisadiyat bölümünde ve daha sonra yeni açılan İktisat fakültesinde asistanlık yapmıştır. Asistanlık döneminde Hitler Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye sığınan *Alman Tarihi Okulu* mensubu, devrin önemli iktisatçılarından dersler almış, birlikte çalışma yapma fırsatı yakalamıştır. Bu iktisatçıların vesilesiyle kendi fikir dünyasında önemli etki yapacak olan Werner Sombart ve Max Weber'i tanıma ve araştırma fırsatı bulmuştur. 1940lı yıllardan emekli olduğu 1981 yılına kadar İstanbul Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak devam etti. Seminer eğitimi, kongre, misafir öğretim üyeliği gibi vesilelerle Harvard, Münih, Columbia gibi önemli üniversitelerde bulunmuştur. Joseph Schumpeter ve Alvin Halsey gibi önemli iktisatçılardan ders alma ve onlarla sohbet etme imkanlarını yakalamıştır. 1983'de doğduğu yer olan İstanbul'da aile kabristanına defnedilmiştir (Sayar, 2006:7).

Sabri Ülgener ile Ahmet Hamdi Tanpınar aynı dönem yaşamış iki önemli düşünürdür. Sosyal bilimci olarak birincisi iktisat alanında uzmanlaşırken, ikincisi usta bir edebiyatçıya dönüşmüştür. İkisi de İstanbul Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. Her ikisi de, şark ile garp arasında durmaya çalışıp meseleleri olabildiğince objektif değerlendirmeye çalışmışlardır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, çağın önemli edebiyatçılarından ders almış, bir kısmıyla sınıf arkadaşı olmuş, bir kısmı ile de farklı şehirlerde bir araya gelme şansı yakalamıştır. Sabri Ülgener ise alim olan babası ve babasının meslektaşlarından daha küçük yaşlarda Şer'i ilimleri öğrenme fırsatına erişmiştir. Üniversite eğitimi sırasında da, Alman iktisatçılarının vesilesiyle geniş perspektifli bir iktisat eğitimi almıştır.

Her iki düşünür de farklı vesilelerle defalarca yurt dışına seyahatlerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla hem batılı ülkeleri gözlemleme şansına erişmiş hem de Türkiye'yi uzaktan bir yabancı gibi değerlendirme fırsatını yakalamışlardır.

Aslında Ülgener ve Tanpınar'ın hayat hikayelerindeki bu benzerlikler fikir dünyalarına da aksetmiştir. Öyle ki bu benzerliğin tesadüfü olduğundan tek taraflı mı yoksa çift taraflı mı olduğundan kim kimi etkilemiştir varan tartışmalar akademi dünyasında yaşanmıştır. Bu tartışmaların fitilini ateşleyen mübahese ise Selahaddin Hilav ile Hilmi Yavuz arasında vuku bulmuştur. Hilav'ın Tanpınar'ın "örtük bir Marksist" olarak lanse etmesi sonrası Yavuz'un buna karşı argümanları sunması ve sonrasında Tanpınar'ın fikir dünyasına şekil veren aydınların ve fikir adamlarının tartışılması uzun yıllar devam etmiştir. Sabri Ülgener'i en yakından takip edenlerin başında gelen talebesi ve iyi bir Tanpınar okuyucusu olan Ahmet G. Sayar ise bu tartışmaya çeşitli deliller sunarak bir nokta koymaya çalışmıştır. Sayar'ın aktardıklarına göre 1950 öncesi Tanpınar'ın Ülgener'e ait çalışmaları okuduğuna dair bir delil yoktur. Bu nokta önemlidir çünkü Tanpınar eserlerinin hepsini (Aydaki Kadın ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü hariç) 1950 öncesi yayınlamıştır. Ülgener'in ise Tanpınar'a birkaç atıf dışında pek değinmediğini savunmaktadır. Sayar bir diğer önemli bilgi olarak Ülgener'in Çağdaş Türk Edebiyatı eserlerini (Yakup Kadri'nin Yaban romanı hariç) okumadığını belirtiyor. Sayar'a göre 1950 sonrasında ise Tanpınar'ın Ülgener'in çalışmalarına ilgili övgü dolu sözleri ve çeşitli mecralarda bunu dile getirmesi Ülgener'in Tanpınar üzerindeki (eserlerinin çoğuna yansımamış) bir etkisinden bahsedilebileceğini savunmaktadır. Son olarak Türkiye'nin yetiştirmiş olduğu bu iki önemli şahsiyet hayattheyken bir araya gelmişlerdir. 1958 yılında, Ülgener'in evinde gerçekleşen bu ziyareti, Sayar yıllar sonra Sabri Ülgener'in eşi

Sevim Ülgener'den dinleyip kaydetmiştir. Zaten bu bu görüşmede ilk ve son görüşmeleri olmuştur (Sayar, 2006: 75-93).

5. Ahmet Hamdi Tanpınar'ı Sabri Ülgener ile Birlikte Okumak

Yazarlar romanlarını oluştururken özgürdürler. Hikayelerini kurgularken ortaya çıkardıkları karışımın malzemelerine kendileri karar verir. Dolayısıyla yazarın ilim seviyesi hayat görüşü, birikimleri, tecrübeleri, tarih bilgisi bu karışımın renklerini oluşturur. Ahmet Hamdi Tanpınar da hemen her eserinde aşk, evlilik, musiki, tarih ve ekonomi meselelerine değinir. Bu konuların yoğunluğu esere göre değişir. Mesela Beş Şehir adlı deneme türündeki eserinde tarih, ekonomi ve sosyal olaylar ön plandadır. Oysa Aydaki Kadın adlı romanı daha çok aşk ve evlilik üzerine yoğunlaşmıştır. Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Huzur isimli romanlarında ise bu konular daha dengeli bir şekilde kurguya aktarılmıştır.

Tanpınar, Huzur isimli romanı 1949 yılında yayımlar. Roman dört bölümden oluşur. Her bölümde ana karakterlerden birinin hayatına yakın çekim yapar. Sırasıyla İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz karakterlerini yakından tanırız. Yan karakterler ise İhsan'ın eşi Macide, Nuran'ın kızı Fatma, Nuran ile Mümtaz'ın ortak arkadaşı İclal, Nuran'ın eski eşi Fahir ve Fahir'in karısı Emma olarak göze çarpar. Mümtaz, romanın başkahramanıdır. Bu sebeple hemen her bölümde Mümtaz ile ilgili yeni şeyler anlatılır. Diğer karakterleri de, Mümtaz ile olan ilişkisi üzerinden tanımaya çalışırız. Mümtaz, küçük yaşta öksüz kalmış ve amcasının oğlu İhsan ve eşi Macide'nin yanında büyümüştür. Edebiyat fakültesini bitiren Mümtaz Şeyh Galip üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır. Nuran ile vapurda tanışır ve birbirlerinden hoşlanırlar. Nuran ise kızı Fatma ile yaşayan dul bir kadındır. Zamanla evlenme kararı alan bu çiftin önünde Nuran'ın kızı Fatma, Nuran'ın eski eşi Fahir ve Nuran'ın üniversiteden arkadaşı ve saplantılı aşığı Suat engel çıkarırlar. Roman, zamansal olarak başlangıcı ve sonu itibarıyla aynı noktada tamamlanmaktadır. Romanın girişinde İhsan zatürre olmuştur. Hastabakıcı ve doktora ihtiyacı vardır. Mümtaz birçok isim öğrenmiş, birçok adrese uğramış ancak netice bulamamıştır. Romanın sonunda ise doktoru bulan Mümtaz yorgun bir şekilde eve döner ve İhsan'ın kendine geldiğini ve durumunun iyi olduğunu öğrenir. Tanpınar bu basit olayın arasında bizi zamanda geçmişin farklı tarihlerine götürür.

Romanda ekonomik, kültürel ve sanatsal konular daha çok İhsan'ın evindeki toplantılarda gündeme gelir. İhsan yılların hocası olmak hasebiyle soruların muhatabı olur. Soruları büyük bir titizlikle ve ilmi birikimiyle cevaplayan İhsan, Tanpınar'ın ilmi yönünü temsil eden hali vardır. Öğretmen, musikişinas, edebiyat meraklısı, şarkın ve garbın güzelliklerini bir arada düşleyen özel bir şahsiyettir. Toplantılarda yer alan Mümtaz ve diğer gençler ise ülkenin geri kalmışlığı yüzünden ümitsizliğe düşmüş, batıya hayran tiplerdir. Gençleri ümitlendirmek isteyen İhsan geri kalmışlığın sebeplerini şarkın insanında, kültüründe, dininde değil yanlış bakış açısında aranması gerektiğini ve bu bakış açılarının nasıl oluşturulması gerektiğini tarif etmektedir.

Romanların bir iktisadi analize konu edilmesiyle ilgili olarak Sabri Ülgener'in fikirlerine değinmek bu noktada elzemdir. Sabri Ülgener iktisadi araştırmalar için gerekli kaynakları Werner Sombart'ı referans göstererek ikiye ayırır: vasıtalı ve vasıtasız. Vasıtasız kaynakların bizzat ekonomik aktörlerle kurulan temaslar, röportajlar veya biyografik eserler olarak ifade ederken, vasıtalı kaynakları ise dört alt gruba ayırır. Bunları da şirket kuruluş organizasyon şemaları, hukuk sistemi, ahlaki telakkiler ve efkarı umumiye olarak sıralar. Vasıtasız kaynakların daha ehemmiyetli olduğunu belirtmekle birlikte çoğu zaman ele geçmesi mümkün olmadığı için vasıtalı kaynakların mecburi kaynaklara dönüştüğünü söyler. Vasıtalı kaynaklar arasında konuların en etkili biçimde ele alındığı ve ekonomik zihniyetin altında yatan temel nazariyelerin anlaşılmasını sağlayan kültür ve sanat eserlerinin önemini savunur. Ülgener'in kendisi de birçok makalesinde ve zihniyet araştırmalarında delil getirmek amaçlı, manzum eserlerden yararlanır(Ülgener, 1940: 372-374)

Çalışmanın bu bölümünde, multidisipliner iki düşünürün fikirleri, Tanpınar'ın Huzur isimli romanından alıntılar ve Ülgener'in bazı makalelerinden alıntılarla karşılaştırmalı olarak ele

alınacaktır. Aşağıdaki tabloda seçilmiş beş farklı konuda, iki düşünürün fikirleri yorumlanmıştır. Bu konular sırasıyla aydın ve toplum, zihniyet değişimi, çalışmak ve zaman, girişimcilik, planlama olarak belirlenmiştir. Konuların belirlenmesinde Huzur isimli romanda bahsedilmiş iktisadi konular temel alınmıştır.

Tablo 2: Huzur Adlı Romandan Alıntılanan İktisadi Tahlillerin Sabri Ülgener'in Fikirleri Üzerinden Değerlendirilmesi

AHMET HAMDİ TANPINAR	SABRİ ÜLGENER
AYDIN VE TOPLUM	
<i>Mesela Şeyh Galib... Genç yaşta, en parlak devrinde ölüyor. Başlıbaşına hikmet olan bir terbiyeden geçmiş. Bu terbiye onda birçok şeyleri, muzır şeyleri, başında öldürmüştü. Ne sabahı, ne ikindisi var. Sakin bir akşam gibi, hareket, ışığın oyunundan, sevilen şeylere sadakatten ibaret. Mesela, Dede. Bine yakın eseri var. Hayatına bakıyoruz; herhangi bir hayat. Fakat sade kendisinin... Mesela bunların hiçbiri dünyayı ıslaha kalkıyor. Halbuki sizin komşunuz Vani Efendi, o kalkıyor, insanoğlunun huzuruyla, saadetiyle oynuyor. Ümitsizlik onu yenmiş... Birinciler nefesine sadık olarak yaşamının sırrını bulmuşlar. Öbürleri kendilerini aldatıyorlar gibi geliyor bana... (Tanpınar, 2020, s.133).</i> <i>Demin sevmek dedim, fakat sevmek de kafi değil; daha öteye geçmek lazım. Fikri ve duyguyu canlı bir şey gibi yaşamayı bilmiyoruz. Halbuki halkımız bunu istiyor... Halkın kayıtsızlığı veya bizden şüphesi bizim uydurduğumuz bir masal olsa gerektir... Hakikatte halkımız münevverlerine inanır. Onu benimser. Zaten başka türlüüne imkan yoktur. İki asırdır siyasi hadiseler bizi bir nevi gemi nizamı altında yaşıyor. Mutlak olan tehlikeler bize bu terbiyeyi verdi. Halkımız münevverine daima inandı ve gösterdiği yolda gitti(Tanpınar, 2020, s.268).</i>	<i>Toplumda aydın'ın yeri ve rolü, Alfred Weber'in dediği gibi, ya olduğundan çok önemsiz görülmüş, ya da gereğinden fazla bir heyecanla karşılanmıştır...</i> <i>Modern bilgi sosyolojisinde ise aydın, ideolojinin taşıyıcısı ve yerine göre yapımcısı olarak bu defa olağanüstü bir ehemmiyet kazanmışa benzer(Ülgener, 1977, s.5-6).</i> <i>Aydın rolü ve fonksiyonları...En önemlilerinden bir kaçını sıralamak gerekirse: Kültür değişimine öncülük etmek; değişeni daha popüler ve yaygın hale getirmek; yeni bir zevkin ve üslubun öncülüğünü sürdürmek; halkın politik, sosyal tercihlerini etkilemek(Ülgener, 1977, s.9).</i> <i>Unutulmaması gereken bir nokta olmalı her halde: Halk imajında «akıllıdan «ukalâ»ya giden yol sanıldığından çok kısırdır: o kadar ki, birinin nerede bittiğini, öbürünün nereden Öteye boy göstereceğini kestirmek bile her zaman kolay olmaz(Ülgener, 1977, s.12).</i> <i>Tanzimat ve sonrasının aydını, bürokrat aydın (Cumhuriyet devri dahil) ve günümüzün sol aydınına noktada hemen dilin ve kalemin ucuna gelecek canlı örneklerdir. İlk ikisi, kafalarında soğuk bir batılşma modeli, üstelik anlaşılabilir dil ve davranış biçimi ile yığma sürekli yabancılaşmanın çemberini kırıp tabana inen, yolu bulamamıştır. Gerçekten de, Tanzimat ve sonrasının aydını (Yeni Osmanlılar ve Genç Türkler bag-ta) Saray ve Babı Ali'den ve kendi seviyelerindeki okur yazardan öteye yığınla diyalog kurabilmiş değildir. Başarılan iş de nihayet bir saltanat değişikliğinden ve sonunda yeni bir ceberrut idarenin kurulmasına açık kapı bırakılmadan öteye gitmemiştir. Bürokrat aydın ise tabana tepeden bakan ve küçümseyen tavrı ile kütleye devamlı yabancı, (hatta «yaban») olarak kaldı. Yabancılaşmanın giderek kopma ve patlama noktasına vardığı haller nâdir değildir.</i> <i>Mehmed Akif'e göre bu yüreğin beyine ayaklanması idi:</i> «Yıldırımlar gibi indikçe 'beyin'den şiddet Bir yanar dağ gibi fişkirdi 'yürde'ten nefret. Öyle müthiş ki husumet, mütefekkir tabaka

	Her ne söylerse fena gelmede artık halka» (Ülgener, 1977:16)
YORUM-5: Ülgener, yukarıda değindiği zihniyetin değişiminde “aydın”ın rolünü ele alır. Aydın denilen zümrenin en temel özelliklerinin toplumun değişimine öncülük etmek, insanları bu konuda ikna etmek ve örnek insan olmak olarak sıralar. Bununla birlikte Ülgener’e göre, Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyetin ilk dönemi de dahil olmak üzere ülkede yetişen aydın profilinde rahatsız edici bazı özellikler görünmektedir. Üçe ayırdığı aydın tipinin üçünün de toplumda bir karşılığı bulunmamaktadır. Bir diğer deyişle toplum aydınını benimsememiştir. Sonuç olarak toplumun değişime direnmesinin önemli bir sebebi olarak bu aydın tipolojisinin yattığını ima etmektedir. Tanpınar, bu ülke insanın aydınına itibar ettiğine ve aydının gösterdiği yoldan gideceğine inanır. Bununla birlikte, Tanpınar da aydının bürünmesi gereken tavrı, ayrıntılı olarak anlatır. Aydının asıl gayesinin toplumu değiştirmeye çalışmak olmadığını, iç dünyasında keşfettiği hakikatleri topluma sunmak olduğunu dikkate sunar. Toplumu değiştirmeye çalışan aydını, ümitsizlik batağına düşmüş ve toplumu huzursuz eden bir riyakar olarak tarif eder.	

Tablo 2 (Devam): Huzur Adlı Romandan Alıntılanan İktisadi Tahlillerin Sabri Ülgener’in Fikirleri Üzerinden Değerlendirilmesi

AHMET HAMDİ TANPINAR	SABRİ ÜLGENER
ZİHNİYET DEĞİŞİMİ	
<i>Şark bu, güzelliği de burada. Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde adeta mumyalanmış bir dünya, fakat bir şeyi, çok büyük bir şeyi keşfetmiş. Belki vaktinden çok evvel bulduğu için kendine zararı dokunmuş.</i> <i>-Nedir o?</i> <i>-Kendisini ve bütün alemi tek bir varlık halinde görebilmenin sırrını. Belki de gelecek ıstıraplarını hissettiği için bu panzehiri bulmuş. Ama unutmayalım ki dünya ancak bu noktadan kurtulur. (Tanpınar, 2020:180-181).</i> <i>Evvla insanı birleştirmek. Varsın aralarında hayat standardı yine ayrı olsun; fakat aynı hayatın ihtiyaçlarını duysunlar. Birisi eski bir medeniyetin enkazı, öbürü yeni bir medeniyetin henüz taşınmış kiracısı olmasınlar. İkisinin arasında bir kaynaşma lazım. Sonra, mazi ile alakamızı yeni baştan kurtarmamız lazım. Birincisi nisbeten kolaydır; hayatın maddi şartlarını az çok değiştirmekle bunu elde edebiliriz. Fakat ikincisi ancak nesillerin çalışmasıyla elde edilebilir. (Tanpınar, 2020, s.267).</i>	<i>Kültür formlarının hayatından yüzyılları kapsayan bir süreklilikten bahsetmek yersiz ve yanlış olmayacaksa, bu sürükleniş ve uzanışın hiçbir hayat davranışında zihniyetteki kadar köklü ve sebatlı olmadığını kabul etmek gerekir. Belli bir çağın dünya görüşünü örgütleyen çeşitli fikirler zamanla üst üste yığılır ve tabakalanırken altta ve derinde kaldığı sanılanlar şaşılacak bir sebatla vakit be vakit üst tarafa rengini vermekte gecikmezler; bütün bir sistem öylece alacalı bir renk karışımı gösterir. İç dünyamızı yoklarken haklı olarak sorabiliriz: Geçmişteki zihniyetin ta kendisi mi? Şüphesiz hayır! Dışarıdan görünüşü ile modern formların kalıbına uymuş yepyeni bir zihniyet mi? Asla! O halde, iktisat zihniyetimiz bugün nasıl bir gelişme dönemecinde bulunuyor? Geçmişten devralınan düşünce ve davranış unsurlarının yenileri ile karışımı bizi nasıl bir yol kavşağına getirmiştir? (Ülgener, 1983:50-51)</i>
YORUM-4: Ülgener, ekonomik düzenin değişimini temelinde zihniyet değişiminin bulunduğunu belirtir. Zihniyet değişmediği sürece kalıpta ve maddede meydana gelen değişimlerin geçici olacağını ve zamanla altta gizlenen zihniyetin maddeyi ve kalıbı kendine benzeceği iddiasında bulunur. Bununla birlikte Türkiye’nin ekonomi zihniyetinin eskisini aynen devamı olmadığını ancak çağdaş dünyanın iktiza ettiği bir zihniyete de kavuşmadığını ve ortada bir yerlerde sıkışıp kaldığını ifade etmektedir. Tanpınar da şark insanların değişmekten hoşlanmadığını ve pasif ve tembel olmanın burada da tezahür ettiğini vurgular. Tembellik içinde mutluluğu keşfetmiş olan şark insanı, erken keşfettiği bu mutluluğun bedelini ödemektedir. Bununla birlikte doğru bir zihniyet değişiminin ancak eski ile yenin	

doğru terkiibinden neşv'ü nema bulacağını belirtir. Başka milletlerin tecrübesini bizzat tatbik etmenin beyhude olduğunu, yeninin eskiyle terbinin de zamana muhtaç olduğunu vurgular.

Tablo 2 (Devam): Huzur Adlı Romandan Alıntılanan İktisadi Tahlillerin Sabri Ülgener'in Fikirleri Üzerinden Değerlendirilmesi

AHMET HAMDİ TANPINAR	SABRİ ÜLGENER
ÇALIŞMAK ve ZAMAN	
<i>Fakat bizim memlekette aranan kaybolur. Şark oturup beklemenin yeridir. Biraz sabırla her şey ayağınıza gelir. Mesela İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. Fakat lazım olduğu zaman...(Tanpınar, 2020:12)</i> <i>Daha, genç adam dükkana girer girmez siyah gözlüğünü, bir kudret tulsımı, büyümlü bir silah gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında adeta görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelirle çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da, ElkasibüHabibullah hadisine uyduğu için, -evet, sırf bunun için, Peygamber'in bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı- kendisine kızar, dövünür, nihayet(Tanpınar, 2020:13)</i>	<i>Kapitalizmin dinamizmine ve akış hızına karşılık kapitalizm-öncesinin nüfus kütlüğüne kayıtlı başlıca sıfatını bu akış ağırlığında aramak yanlış olmayacaktır. Günümüz tarihçi ve iktisatçıların el birliği ile ve altını çizerek belirttikleri bu farkı galiba Namık Kemal'den daha kısa, fakat daha manalı anlatan olmamıştır: Günün saati, diyordu Kemal, orada yelkovan, burada akrep hızı ile döner. Biri ne kadar süratli ise öbürü o kadar yavaş ağırdır. (Ülgener, 2006:256-257)</i> <i>Servet tedarikine, zenginleşmeğe karşı — fakr ve yoksulluk telkin eden Ortaçağ ahlâk kayıtlarının titiz taassubuna rağmen — daima fena nazarla bakılmamakta, fakat bütün gaye o servetin mümkün olduğu kaçlar zahmetsiz bir şekilde tedariki imkânlarında toplanmaktadır:</i> <i>«Cereyan ede taabsız irad»</i> <i>Bu itibarla iktisadî faaliyet, çok defa bertaraf edilemediği yerlerde, başa gelmiş, ister istemez çekilecek zarurî bir ızdırap olarak hissediliyor; sâye karşı, içten gelme bir sevgi ve sempati mevzuu-bahis değildir. (Ülgener, 1940:362)</i>

YORUM-1: Sabri Ülgener kapitalist sistemin, eski ekonomik yapılardan en büyük farkının dinamik iş yapısı olduğunu birçok makalesinde belirtir. “Çalışmak” yaşamı belirleyen en etkin öğedir. Çalışmak neticesi itibarıyla değil bizzat güzeldir. Oysa hem Osmanlı’da hem de devamı olan Türkiye’de, “çalışmak” mecburiyetten dolayı çekilmesi gereken bir “çile” olarak kabul edilir. Hatta genel bir önyargı olarak ifade edilen kapitalizmin temelinde kazanç ve menfaat güdüsünü Ülgener kabul etmemektedir. Kazanç güdüsünün, zengin olmak hayalinin, ekonomik sistemlerden bağımsız ve her zaman geçerli olan bir arzu olduğunu söyler. Tanpınar bu konuya diğer eserlerinde de değinir. Mesela Saatleri Ayarlama Enstitüsünde de saatçi çırağı olarak mutsuz olan Hayri Bey, ne zaman memur olarak atanınca refah içerisinde yaşadığını belirtir. Huzur romanında da İhsan Bey’in kiracısı mutsuz bir tüccardır. Memur olamadığı için hayıflanmaktadır. Yani dinamizm gerektiren ticaret yerine, statik bir yapıya sahip memurluk her zaman daha üstün görülmüştür.

Şark ve garp arasında, iş hayatında olan bu farklılık zamanın akış hızını da etkilemektedir. Batılı devletlerde hayat hızlı akarken, Osmanlı’da zaman durmuş gibidir. Tanpınar, doğunun beklemenin yeri olduğunu belirtir. Burada her şeyin ayağa gelmesi umulur. Fakat tam da bu yüzden hiçbir şeyin ihtiyaç zamanında ele geçemediğini şikayet eder..

Tablo 2 (Devam): Huzur Adlı Romandan Alıntılanan İktisadi Tahlillerin Sabri Ülgener'in Fikirleri Üzerinden Değerlendirilmesi

AHMET HAMDİ TANPINAR	SABRİ ÜLGENER
GİRİŞİMCİLİK	
<i>Tarihe bugünün hesapları arasından bakmazsan bu memleketin de herhangi bir memleket gibi yaşadığını kabul edersin. Aradaki fark bizde orta sınıfın teşekkül edememesidir. Her an doğmak için hadiseleri zorlamıştır. Fakat doğamamıştır. Ayrılık manzarası buradan gelir(Tanpınar, 2020:268)</i>	<i>İş adamlığının neresindeyiz sorusuna buraya kadar ışıklı ve gölgeli tarafları ile çözüm getirmeye çalıştık. Karmaşık bir yığın içinden ayrı ve müstakil statüye sahip bir iş adamı tipinin adım adım belirlenmesine şahit olurken o yolda henüz yarım kalmış adımlardan da söz edildi. Tavır ve davranış cihetinden Batı'daki benzerleri ile karşılaştırınca: a. Kararsız ve kaprisli; b. Ani ve çabuk kar peşinde; c. Plasman olarak, sermaye piyasası ile pek de yeni sayılamayacak olan ilgi ve ilişkisi beraber, mal varlığını büyük kısmı ile hala arsa ve emlake (gayri menkule) ve yerine göre altına yönelmekle çıkış noktası arayan sermayedar tipi ile karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz (Ülgener, 1983:56).</i>
YORUM-3: Kapitalist sistemin “kahramanı” olarak iltifat edilen “girişimci” bu coğrafyada yetişmemektedir. Ülgener, girişimciden iş adamı olarak bahseder. Batıdaki emsallerine kıyaslayınca tespit ettiği eksiklerini ortaya koyar. Tanpınar'da yine orta sınıfın oluşmamasını (orta sınıf literatürde, burjuva sınıfı yani girişimci sınıf olarak kabul edilir) gelişmenin önündeki en büyük handikap olarak ifade eder.	

Tablo 2 (Devam): Huzur Adlı Romandan Alıntılanan İktisadi Tahlillerin Sabri Ülgener'in Fikirleri Üzerinden Değerlendirilmesi

AHMET HAMDİ TANPINAR	SABRİ ÜLGENER
PLANLAMA	
<i>Biz herşeyi irademizle yapacağız. Evvela şartlarımızı tanıyacağız. Sonra işlerimizi sıralıyacağız. Yavaş yavaş cihan piyasasına çıkmağa başlayacağız. Kendi piyasamızı kendi istihsalimize açacağız. Aileyi, evi şehri ve köyü tekrar kuracağız. Bunları yaparken insanı da yapmış olacağız. Şimdiye kadar insanla yapıcı olarak meşgul olamadık, bir yığın inkılabın peşinde idik</i> <i>(Tanpınar, 2020:265).</i> <i>Bir imparatorluğun tasfiyesinden doğduk. Bu imparatorluk eski bir çiftçi imparatorluğu. Hala onun iktisadi şartları içinde bocalıyoruz. Nüfusumuzun yarısından fazlası istihsale açılmamış. Müstahsil olan da faydalı şekilde yapamıyor. Sadece çalışıyor, emek sarfediyor. Fakat insan beyhude çalışırsa çabuk yorulur. Bakın, hepimiz yorgunuz! Ne insan, ne toprak geniş manasında ekonomimize, hayatımıza girmiş. Münferit teşebbüslerin ötesine bir türlü geçemiyoruz. Bugünün çalışması yarının hızını arttırabilmelidir... Sıkı bir nüfus siyasetine, sıkı bir istihsal siyasetine başlamamız lazım... Şimdi nüfusunun onda sekizi küçük müstahsilden ibaret. Adım başında küçük bir tezgah, tütün işletmesi, şu bu, fabrika var. Ve bütün bunlar ne ile geçiniyor biliyor musunuz? Çok defa toprağın üstündekini toplayarak. Halbuki İstanbul'da planlı bir çalışma, cemiyetimizin yüzünü yirmi sene</i>	<i>Her şeyden evvel, az gelişmiş memleketlerde yatırımların büyük kısmı, başta devlet sektörü olmak üzere, «autonome» cinsten yatırımlardır; yani daha evvel istihlâk sanayiinde vukua gelmiş bir genişlemeğe ve sürüm artışına cevap vermek üzere değil de yerine göre kültürel, teknolojik ve bazan stratejik düşüncelerle yürütülmüş yatırımlardır(Ülgener, 1954:41).</i> <i>Baraj, elektrik santrali ilh. gibi gerçekten ağır ve yüklü tesislerin, muhtaç oldukları olgunlaşma müddeti dolayısıyla, reel hasılanın idrakini bir mikdar uzatmış ve geçiktirmiş olacaklarına şüphe yoktur. Ancak, ileri sanayi memleketlerinde bu müddeti kısaltan bir faktör vardır ki, o da bir istihsal amelîyesinin daha evvel başlanılmış olan diğer amelîyelerle birleştirilerek neticenin daha çabuk elde edilebilmesidir. Bir yanda, istihsal vasıtalarını o aralık ikmal etmiş bir amelîyenin bitimi ile yeni bir proje halinde ele alınan başka bir amelîyenin başlangıcı aynı zamana rastlayacak şekilde tanzim olunmakla («synchroniser» edilmekle) ikincisinin reel hasılasını verebilmek için muhtaç olduğu müddet elbette kısalmış olacaktır. «Zaman» ı iktisadî mallar arasında en kıymetlisi sayan batı medeniyetinin, ilk nazarda zaman kaybına sebebiyet verir görünen dolambaçlı istihsalî bilâkis zamandan tasarruf eden bir proses haline getirmekteki hüner ve muvaffakiyeti bu «synchronisation» amelîyesinde toplanır...</i> <i>Filhakika, kapitalist ekonominin ilk çağlarındaki hareketli</i>

değiştirebilir. (Tanpınar, 2020:267-268).

Coğrafya, kültür, herşey bizden bir yeni terkip bekliyor; biz misyonlarımızın farkında değiliz. Başka milletlerin tecrübesini yaşamağa çalışıyoruz. Şu tefsir yok mu, bu eserin üzerinde durmak ve onu sende yaşayan insan tecrübesine maletmek; bir ona başlasak. İşte onu yapamıyoruz(Tanpınar, 2020:268).

... İki şeyi birbirinden ayırmamız lazım. Bir tarafta sosyal kalkınma ihtiyacı var. Bu, cemiyet realiteleri üzerinde düşünerek, onları değiştire değiştire yapılır. Elbette İstanbul, sonuna kadar, sadece marul yetiştiren bir memleket kalmayacaktır. İstanbul ve vatanın her köşesi bir istihlal programı istiyor. Fakat bu realiteler içine mazıyla bağlarımız da girer. Çünkü o, hayatımızın, bugün olduğu gibi gelecek zamanda da şekillerinden biridir. (Tanpınar, 2020:182-183).

ve taşkın teşebbüs zihniyetinden farklı olarak, istihlal ve yatırım faaliyetleri bugünkü şartlar altında anı-spontan kararlar yerine istikbale dair rantabilite tahminlerinin ex ante bir görüşle ölçülü ve tartılı mukayesesine ve bundan ötürü uzun piyasa tetkiklerine dayanır. (Ülgener, 1954-55:43-44)

Koordine edilmemiş bir yatırım politikasının milli ekonomiye iras ettiği kayıp ve fireleri azımsamaya imkan yoktur. (Ülgener, 1963:387)

Sanayileşme hareketinin muvaffak olması için her şeyden evvel şu noktaları göz önünde bulundurmak icapeder:

- 1- Planlı hareket
- 2- Sanayileşmenin bir zaman süresi içinde senelere taksimi(Ülgener, 1957:4-5)

YORUM-5: Yukarıda ifade edilen zihniyetin bir yansıması bu bölümde tecelli etmektedir. Ülgener iş hayatındaki plansızlık, sabırsızlık ve hazırlıksızlıktan kaynaklanan verimsizliğe ve israfa vurgu yapmaktadır. Bir yük olarak görülen çalışmak, bir ana önce kurtulması gereken bir ceza gibidir. Bu sebeple olsa gerek plan yapmak, hazırlık yapmak veya yatırımları organize etmek, sektörler arasında koordinasyon sağlamak adeta görmezden gelinir. Bütün bu eksik çalışmalar büyük kayıplara sebep olur. Tavsiye olarak da, Ülgener, planlı çalışmanın ve sabırlı olmanın önemini belirtir. Tanpınar da, bir iktisatçı edasıyla kalkınma planını açıklarken birçok noktaya değiniyor. Öncelikle geçmiş yapının farkında olmak ve sistemin(üretim, yerleşim yerinin, pazarın) yeniden kurulması gerekliliğini vurguluyor. Bir diğer husus ise gelişmiş ülkelerin tecrübesini aynen tatbik etmenin sakıncalarını, her ülkenin farklı bir karaktere sahip olduğunu ve buna uygun bir planın oluşturulması lüzumudur. Son olarak bu planlamanın eksikliğinden dolayı ortaya çıkan sonuçlar: yorgunluk, fakirlik ve insanı ikinci planda tutan bir yapı. Üstelik Tanpınar, ülkenin zenginliklerinden de bahsederek ümitsiz olmanın beyhude olduğunu sadece planlı ve programlı bir çalışmanın gerekli olduğunu sürekli tekrar ediyor.

6. Sonuç

Romanların hepsi kendi sanatsal veya edebi niteliği noktasında nasıl eşdeğer değilse, bilimsel bilgiye kaynaklık etme noktasında da homojen olması icap etmez. Bir sosyal bilimci açısından yapılması gereken bilimsel yetkinliğe ve söylemlere sahip yazar ve yapıtları keşfetmektir. Keza bu söylem ve tespitlerde her eser için aynı kemiyet ve keyfiyette olması yine lüzumlu değildir. Bilimsel bilginin miktarı eserin konusuna ve genel bağlamına da oldukça bağlıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu noktada kendini ispat etmiş ve birçok iktisadi araştırmaya kaynaklık etmiştir. Bütün eserleri bu noktada aynı hüviyeti taşımaz. Mesela Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Huzur romanları diğer eserlerinin ötesinde bir fikirsel olgunluğa ve genişliğe sahiptir. Yine Beş Şehir adlı deneme türündeki eseri bölgesel bazda iktisadi tespitler, düşünceler ve tavsiyeler barındırmaktadır.

İkinci bir önemli husus da analiz etmeye değer nitelikte bir yazar ve eserin tespit edildiğini farz edilse bile yazar bazen görüşlerini, roman karakterleri vasıtasıyla açıkça belirtirken, bazen de kurgunun, kelimelerin arkasına gizlemektedir. Bu gibi durumları aşmak için, yazarı, fikirlerini, romanın yazıldığı dönemi iyi tanımak önemlidir. Bu çalışmada Sabri Ülgener bir iktisatçı olarak kılavuz vazifesi görmektedir. Benzer dönemde yaşamış bu iki önemli düşünürden birincisi birçok iktisadi meseleyi tahlil edebilmiş usta bir edebiyatçı, diğeri edebiyata büyük önem veren ve araştırmalarında edebi eserlerden örnekler getiren büyük bir iktisatçı. Tanpınar'ı anlamak isteyen

Ülgener’de cevapları bulurken, Ülgener’in fikirlerini günlük hayata taşımak isteyen Tanpınar’ın eserlerinde bu tecrübeyi edinmektedir.

Son bir husus da eseri, yazıldığı orijinal dilden okumaktır. Yani bir eseri tahlil edip bilimsel tespitlere ulaşmaya çalışırken yazılanları doğru anlamak gerekir. Çünkü çeviri veya tercüme çoğu zaman anlam kaymasına veya karmaşasına sebep olan zahmetli bir uğraştır (Sutherland, 2018, s.342). Yani aslında çeviri doğası gereği kusurludur. Şiir gibi özlü eserlerde tercüme neredeyse mümkün değilken roman gibi düz yazılarda bir derece başarılı olabilmektedir. Yine bu çalışma özelinde gerek Tanpınar’ın eseri gerekse Ülgener’in çalışmaları orijinal haliyle okunmuş ve analiz edilmiştir.

Sonuç olarak giriş bölümünde tarif edilen bilimin amacı, gayesi, sosyal bilimlerin birbiriyle olan bağlantıları, iktisat biliminde yeni arayışlar konularına cevap niteliğinde hazırlanmış bu çalışma tartışmayı yeni boyutlara taşıyacak bir arayışın sonucudur. Nasıl ki fen bilimlerinde matematik, fizik, kimya ve biyoloji birbirlerinin ikamesi olmaktan ziyade tamamlayıcısı konumundadır. Benzer şekilde sosyal bilimlerin de birbirlerine destek olması icap eder. Bu noktada her bilimin kendi prensiplerini muhafaza ederken diğeriyle olan alışverişi, ülkelerin kendi aralarındaki ticarete benzetilebilir.

Yukarıda ele alınan değerlendirmede bir iktisatçı olarak Ülgener ile bir edebiyatçı olarak Tanpınar’ın düşüncelerinin nasıl örtüştüğü gözler önüne serilmiştir. Buradaki kritik nokta, iktisadi olguları, davranışları veya hedefleri tahlil ederken meseleyi etraflı bir şekilde anlamak kadar karşıya anlatmanın da önemli olmasıdır. Ülgener’in makalesini ortalama bir insan anlamakta zorlanırken Tanpınar’ın romanına hemen herkes muhatap olabilir. Çünkü dil yalın ve sadedir. Kavramlardan ve teorik açıklamalardan azadedir. Faraza, Sabri Ülgener iktisadi bir modeli teknik olarak tarif ederken Tanpınar bu modelin topluma intikal etmesine yardımcı olur. Zaten yukarıdaki değerlendirmede beş başlık altında ele alınan problemlerin temelinde toplumun ya da toplumu oluşturan kişilerin kendi sorunlarına karşı kör, sağır ve dilsiz olması bu sorunların devam etmesine yol açmaktadır. Bu noktada “anlaşılmaz” olarak tiye alınan iktisatçıların, “anlaşılır” bir iktisat için edebiyattan kuvvet alması gereklidir.

YAZARLARIN KATKISI

Bu çalışmada tüm başlıklar tek yazara aittir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Akdere, Ç.&Ayдын, D.G. (der.). (2014). *Edebiyattaki iktisat*. İletişim Yayınları.

Dilman, İ. (1983). Dostoyevsky: Psychology and the novelist. *Royal Institute of Philosophy Supplements, 16*, 95-114.

Kaygı, A. (2021). *Edebiyat ve varlık*. Fidan Yayınevi.

Le Bon, G. (2016). Kitlelerin psikolojisi. *Ankara: Yason Yayınları*.

Lukacs, G. (1977). Avrupa Gerçekçiliği.(çev: Mehmet H. Doğan). *İstanbul: Payel Yayınevi*.

- Orwell, G. (2014). *Edebiyat Üzerine*. Sel Yayıncılık.
- Özdemir, Z. & Korkmaz, Ü. (2021). *Ahmet Hamdi Tanpınar: Hesap-Kitap İşi*. NİOS Yayınları, 1. Baskı, Ankara
- Özel, M. (2018a). *Roman diliyle iktisat*. Küre Yayınları.
- Özel, M. (2018b). *Roman diliyle siyaset*. Küre Yayınları.
- Özel, M. (2019a). *Roman diliyle iş hayatı*. Küre Yayınları.
- Özel, M., & Dersleri, Y. (2019b). *Romanperver İktisatçı*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Sayar, A. G. (2006). *Ülgener Yazıları*, Derin Yayınevi.
- Sutherland, J. (2018). Edebiyatın kısa tarihi. *Çev. T. Göbekçin*). Alfa Basım Yayım.
- Tanpınar, A. H. (2020). Huzur, Dergah Yayınları, 35. Baskı, İstanbul, (s 252).
- Ülgener, S. (1957). İktisadi Refah ve Sanayileşme. *Antalya Üniversite Haftası*, 22-27 Kasım 1957, 1-5.
- Ülgener, S. (1963). *Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü*. İstanbul, 386-402
- Ülgener, S. (1977). "Aydınlar Sosyolojisi" ve Çağımız Aydını. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4), 5-39
- Ülgener, S. F. (1940-1941). İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2(3-4), 351-380
- Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyet aydınlar ve izm'ler: denemeler ve araştırmalar* (Vol. 1). Mayaş.
- Ülgener, S. F. (1954-1955). Az Gelişmiş Memleketlerin İstihlak ve Yatırım Meselelerine Toplu Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 16(1-4), 3-51.